

Тищук С. В.

Національна академія керівних кадрів культури і мистецтв

СТАНОВЛЕННЯ МЕРЕЖІ ІСТОРИКО-КУЛЬТУРНИХ ЗАПОВІДНИКІВ КИЇВЩИНИ ТА ОСОБЛИВОСТІ ЇХ ФУНКЦІОНУВАННЯ В НЕЗАЛЕЖНІЙ УКРАЇНІ

У статті досліджено процес становлення мережі історико-культурних заповідників на території Київської області в сучасній незалежній Україні. Розкрито історико-культурні передумови формування заповідної справи в регіоні, охарактеризовано основні етапи створення заповідників у пострадянський період. Проаналізовано законодавчу та нормативно-правову базу, що регламентує діяльність цих установ. Особливу увагу приділено сучасному стану заповідників Київщини, їхнім функціям, проблемам та перспективам в контексті державної політики охорони культурної спадщини. Дослідження засвідчило, що Київщина, як осереддя української державності та духовності, посіла вагоме місце в структурі національної політики пам'яткоохоронної діяльності, що зумовлено концентрацією унікальних археологічних, архітектурних, етнографічних і меморіальних об'єктів. Проаналізовано передумови створення заповідників, серед яких ключову роль відіграли: активізація національно-культурного руху наприкінці 1980- років, деконструкція ідеологічних наративів радянської доби, розвиток громадянського суспільства, зростання уваги до проблем історичної пам'яті. Заповідники в Переяславі, Вишгороді, Нових Петрівцях та Биківні демонструють різні моделі інтеграції матеріальної та нематеріальної спадщини в сучасний культурний простір. У кожному з них поєднано охоронну, дослідницьку, просвітницьку та меморіальну функції, що формують комплексний підхід до роботи з історико-культурною спадщиною.

Особливості функціонування установ виявили системні виклики: недостатнє фінансування, зношена інфраструктура, кадровий дефіцит (особливо з науковців відповідної кваліфікації), слабка взаємодія з громадами, фрагментарність державної політики у сфері охорони спадщини. Водночас помітні й позитивні тенденції: розширення музейних фондів, активізація науково-дослідної роботи, розвиток міжнародного співробітництва, впровадження сучасних форматів музейної комунікації.

Ключові слова: історико-культурний заповідник, Київська область, культурна спадщина, охорона пам'яток, незалежна Україна.

Постановка проблеми. В сучасній Україні значно зросла увага до збереження та актуалізації національної культурної спадщини, що зумовило необхідність формування ефективної мережі історико-культурних заповідників як інструментів пам'яткоохоронної та просвітницької політики. Київщина, як один із центрів української державності і культури, володіє унікальним спадком, що потребує не лише охорони, а й осмислення в нових історико-культурних реаліях. Історико-культурні заповідники в регіоні стали осередками реконструкції історичної пам'яті, репрезентації української ідентичності, формування нових музейно-комунікативних практик. Водночас ці інституції стикаються з низкою викликів – законодавчих, кадрових, інфраструктурних, методологічних. Попри важливу функцію, вони досі не були предметом системного наукового аналізу з

позицій історії культури. Відсутність ґрунтовного дослідження процесів становлення та функціонування заповідникової мережі Київщини обмежує розуміння її ролі в сучасному культурному середовищі країни.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження, присвячені заповідникам України, зосереджуються переважно на вивченні їх ролі у збереженні національної спадщини, формуванні культурної політики, проблемам державного управління установами. Увагу науковців привертають питання правового статусу заповідників, методів їх функціонування, проблематика охорони пам'яток у контексті децентралізації. Ці питання вивчали та висвітлювали: Вечерський В., Сікорський М., Сак О., Науменко Л., Тищенко С., Ніколенко Л., Вортман Д., Вара О., Денисенко Г., Кот С. та інші. Однак актуальним залишається

подальший аналіз становлення та еволюції заповідників в сучасній Україні.

Постановка завдання. Мета статті: проаналізувати процес формування та розвитку мережі історико-культурних заповідників Київської області та окреслити особливості їх функціонування в умовах суспільних та політичних змін.

Виклад основного матеріалу. Територія сучасної Київщини здавна була осередком державотворчих, релігійних та культурних процесів на українських землях. Саме тут зароджувалася Русь – перша могутня держава східних слов'ян, яка залишила по собі унікальну матеріальну та духовну спадщину. Відтак, багатий культурний пласт Київщини, включаючи пам'ятки археології, архітектури, сакрального мистецтва, народної творчості, природно-ландшафтні комплекси, формував підґрунтя для створення спеціалізованих охоронних інституцій – історико-культурних заповідників.

У радянський період модель охорони культурних пам'яток базувалася на централізованому управлінні, жорсткій ідеологічній фільтрації об'єктів та обмеженій автономії культурно-наукових установ. Основну увагу приділяли об'єктам, які відповідали офіційній історичній концепції, зокрема пам'яткам радянського періоду, революційному руху, або тим, які можна було інтерпретувати у межах радянського міфотворення. Значна частина пам'яток була занедбана або використовувалась не за призначенням.

Разом з цим зберігався інтерес до окремих об'єктів давньоруського, чи барокового періоду, особливо у столичному регіоні. Однак у контексті бурхливих подій ХХ століття багато з них були втрачені або зазнали руйнувань. Водночас саме в цей період було започатковано створення окремих заповідних об'єктів, зокрема в Переяславі, Вишгороді, які стали базисом для подальшого формування заповідників у незалежній Україні.

Варто зазначити, що наприкінці 1980-х років з'являється значна кількість громадських ініціатив, які виступали за збереження культурної спадщини. Народні рухи, краєзнавчі об'єднання, науковці-ентузіасты почали проводити активну роботу зі збиранням матеріалів, інвентаризації об'єктів, ініціювали створення музеїв, комплексів, виставок. Вони виступали як агенти культурної модернізації на тлі деструкції радянської системи.

В цей період формується розуміння історико-культурного заповідника не лише як охоронної зони, а як простору, де відбувається активна

наукова, освітня, музейна й туристична діяльність. Така концепція закладала підвалини для формування мережі повноцінних історико-культурних заповідників, в тому числі на Київщині, як одному із найдавніших регіонів країни з потужним культурно-історичним потенціалом.

Станом на 2022 р. за даними Міністерства культури та інформаційної політики України функціонувало 63 історико-культурні заповідники, 24 з них мало статус національних закладів культури [2]. Варто зазначити, що з 1991 року мережа історико-культурних заповідників збільшилась більше ніж вдвічі.

На сьогодні, в Київській області функціонує чотири історико-культурних заповідника: Вишгородський державний історико-культурний заповідник, Національні: історико-етнографічний заповідник «Переяслав», музей заповідник української військової звитяги і історико-меморіальний заповідник «Биківнянські могили». Розглянемо більш детально створення та функціонування кожного з них.

Історія створення Вишгородського державного історико-культурного заповідника починається в далекому 1934 році. Поштовхом до цього стала робота Вишгородської археологічної експедиції Інституту матеріальної культури, в якій брав активну участь відомий археолог, музейний діяч, етнограф Теодозій Мовчанівський. За результатами роботи експедиції 9 вересня 1935 року територію давнього Вишгороду, разом із комплексом споруд Межигір'я була офіційно оголошена заповідною зоною. Проте після Другої світової війни ця ініціатива не була реалізована.

Лише з відновленням незалежності України стало можливим створення заповідника. Відповідний указ був підписаний Президентом України 6 липня 1994 року, з аргументацією збереження пам'яток історичної частини міста Вишгороду, що мають особливу цінність [13]. Для здійснення положень указу уряд прийняв Постанову 19 вересня того ж року, яка визначала: «розроблення... генерального плану розвитку заповідника із зазначенням його меж, охоронних зон, регулювання забудови, зон охоронюваного ландшафту, а також обсягів, вартості та термінів проведення робіт з реставрації пам'яток, упорядкування й благоустрою території та ландшафту» [7].

До складу заповідника входять: давньоруське городище з рештками храму святих Бориса і Гліба, краєзнавчий музей. Загальна площа охоронюваної території становить близько 177 гектарів, що включає три окремі ділянки.

На території заповідника зосереджено цінні пам'ятки археології, серед них – городище Х–ХІІ ст. з дитинцем, посадом, залишками фортифікацій, фундаментами давніх храмів, кургани. До архітектурної спадщини належать храм святих Бориса і Гліба (арх. К. Тон), «Будтинок Клюкви», комплекс земської школи та зразки традиційної поліської забудови.

2006 року було відкрито один із провідних підрозділів заповідника – Музей давньоруського гончарства. Найстарішим структурним підрозділом є Вишгородський історичний музей, створений 1982 р. 2008 року його було реконструйовано. Територія Історичного ландшафту давньоруського Вишгороду 2010 року була внесена до Державного реєстру нерухомих пам'яток України.

Відповідно до Статуту основними напрямками діяльності заповідника є: охорона та збереження пам'яток, наукове вивчення об'єктів культурної спадщини, розробка режимів охорони територій, формування нових експозицій, поповнення музейних фондів, організація виставок, лекцій, екскурсій та видання наукових праць [14].

Вишгородський заповідник активно співпрацює з науковими установами, органами державної влади та міжнародними партнерами. Його дослідницькі проекти та археологічні експедиції мають не лише регіональне, а й загальнонаціональне та міжнародне значення. Серед визначних результатів – відкриття унікального гончарного горна ХІ ст. (єдиного у Східній Європі), виявлення місць бортництва у Вишгородському районі тощо.

Наукова діяльність заповідника базується на використанні архівних, археологічних і краєзнавчих джерел. Заповідник видає власний щорічник – збірник «Старожитності Вишгородщини, а також проводить міжнародні конференції.

Сьогодні до складу заповідника входять такі структурні підрозділи: відділ охорони пам'яток історії та культури, відділ фондів, відділ археології, музей давньоруського гончарства, історичний музей.

Один із найбільших і найвідоміших в Україні Національний історико-етнографічний заповідник «Переяслав» (далі – НІЕЗ «Переяслав»). Заснований 1979 р. на основі комплексу пам'яток історії та культури та різноманітних музейних колекцій. Початково мав назву «Державний історико-культурний заповідник «Переяслав» [9]. В березні 1999 р. з огляду на наукову та історичну цінність етнографічної колекції заповідник перейменовано в історико-етнографічний [11]. Вже в червні

того ж 1999 р. заповідник отримав статус національного [9]. Загальна площа заповідника «Переяслав» становить 26.9046 га. Територія охоплює земельні ділянки, що згруповані у три компактні частини в межах історичного центру Переяслава та на його південно-східній околиці. У межах НІЕЗ «Переяслав» зберігаються 120 об'єктів нерухомих культурної спадщини. До них належать: 8 пам'яток національного значення, 112 пам'яток місцевого значення, а також 20 об'єктів, що рекомендовані до внесення у Державний реєстр нерухомих пам'яток України. Варто зазначити, що всі 120 пам'яток мають облікову документацію. Кількість предметів основного фонду заповідника становить 184267, а допоміжного фонду – 38891 [4]. Унікальними серед предметів основного фонду є: археологічна колекція, колекція козацького періоду ХVІ–ХVІІ ст. (1800 од.), ікон ХVІІІ–ХХ ст. (1400 од.), колекція стародруків ХVІ–ХVІІІ ст. (10 тис. од.), етнографічні колекції. Серед пам'яток архітектури та містобудування заповідника вирізняються об'єкти національного значення, як Вознесенський собор ХVІІ ст., Переяславський колегіум (1753 р.), Михайлівська церква (1666 р.) тощо. У складі заповідника функціонує 26 тематичних музеїв різних профілів: археологічні, історичні, етнографічні, літературні, технічні. Більшість з них розміщуються в пам'ятках архітектури: поміщицьких будинках, церкві, селянській хаті тощо [3].

Заповідник має доволі велику організаційну структуру. До неї входять основні і допоміжні підрозділи. Основними підрозділами заповідника є: філії, науково-дослідні відділи та сектори. В заповіднику функціонують наступні відділи: науково-дослідні, науково-методичні, науково-фондові, науково-експозиційні, науково-освітні. Штатний розклад заповідника становить майже 200 співробітників, з них 66 – це наукові співробітники та екскурсоводи. Негативним моментом є те, що серед наукових співробітників установи тільки двоє мають науковий ступінь [5].

З метою наукового осмислення, збереження та популяризації музейних колекцій співробітники заповідника здійснюють активну дослідницьку, пошукову, а також експозиційно-просвітницьку діяльність. Результати цих напрацювань регулярно презентують на наукових конференціях: «Музей як центр розвитку культури і науки», «Україна в культурно-історичних процесах минулого і сьогодення», а також публікують у фаховому виданні «ПЕРЕЯСЛАВІКА: наукові записки Національного історико-етнографічного заповідника

«Переяслав». На постійній основі організовують тематичні лекції та екскурсії, побудовані на матеріалах музейних колекцій. Значну роль у просвітницькій діяльності відіграють обрядово-культурні заходи й виставкові проекти, приурочені до традиційних свят – Різдва, Великодня, Зелених свят. Традиційними стали заходи щодо вшанування народних майстрів тощо.

Національний музей-заповідник української військової звитяги, починаючи з березня 1945 року здійснює діяльність, спрямовану на збереження історичної пам'яті про загиблих і невинно репресованих захисників країни різних поколінь. За час свого існування музей мав різні назви: «Музей-заповідник «Поле битви за Київ» (1945 р.), пам'ятник-музей Визволення Києва (з 1958 р.), Державний музей-заповідник «Битва за Київ у 1943 році» (1996 р.), в 2008 р. музей отримав статус національного, в червні 2023 р. рішенням Київської обласної ради музей-заповідник перейменовано на Національний музей-заповідник української військової звитяги [15].

До складу комплексу входить низка об'єктів, що мають важливе історичне та меморіальне значення: заповідна територія площею 8 га, на якій збережено 650 метрів польових укріплень, ходи укріплень, бліндажі тощо; експонати бойової техніки періоду Другої світової війни; пам'ятник-музей визволителям Києва; діорама «Битва за Київ. Лютизький плацдарм. 1943 рік; меморіальний комплекс, розташований у центральній частині села Нові Петрівці; музей-діорама загальною площею 1100 м², що включає виставкові зали та монументальне живописне полотно.

Із 2014 року експозиційна діяльність музею акцентується на висвітленні подвигу та героїзму учасників Революції Гідності, подій збройного конфлікту на сході України, а також повномасштабної агресії росії проти України. Фондова колекція установи містить унікальні предмети, що репрезентують історичні етапи розвитку української державності, зокрема добу Київської Русі та козацький період.

Музей-заповідник, одним із ключових своїх завдань визначає – об'єктивне й ґрунтовне відображення боротьби українського народу за незалежність, формування історичної свідомості та національної ідентичності.

Актуалізація та модернізація напрямів діяльності установи сприяє глибшому розкриттю процесів становлення національного війська, створенню осередку національно-патріотичного виховання молоді, а також активізації

дослідницької, пошукової та просвітницької роботи за різними напрямками історичної науки.

Метою створення Національного історико-меморіального заповідника «Биківнянські могили» (далі – НІМЗ «Биківнянські могили»), як зазначається в Положенні є: «увічнення пам'яті жертв воєн, депортацій і політичних репресій в Україні та поза її межі, формування почуття патріотизму й історичної свідомості, духовного збагачення громадян; забезпечення охорони збереження та популяризації пам'яток національної культурної спадщини, що знаходиться на його території та на інших територіях місць масових поховань жертв тоталітарних режимів; проведення пошукової, науково-дослідної, науково-методичної, інформаційної та культурно освітньої роботи з метою встановлення і поширення історичної правди» [6].

Поховання жертв політичних репресій радянського періоду було здійснене на території Биківнянського лісу поблизу Києва. Згідно з рішенням Київської міської ради від 20 березня 1937 р., НКВС УРСР було передано земельну ділянку площею 4,2 га для «спеціальних потреб». Територію огородили щільним парканом заввишки 3 метри, укріпленим колючим дротом. Саме на цій ділянці в період з 5 серпня 1937 року до 17 вересня 1941 року здійснювали захоронення осіб, розстріляних у київських тюрмах органами НКВС. Інформація про призначення об'єкта мала статус суворо таємний.

У 1941 році, під час нацистської окупації, на території Биківнянського лісу були проведені розкопки за участю представників Міжнародного Червоного Хреста та місцевих жителів. У результаті цього в пресі з'явилися перші публікації про масові захоронення, здійснені радянською владою. В повоєнні роки на місці поховань працювали три радянські урядові комісії, кожна з яких офіційно дійшла висновку, що виявлені останки належали жертвам нацистських окупантів. Тільки 1989 року було доведено, що це результат політичних репресій сталінського режиму.

Кількість похованих остаточно не встановлена, на думку істориків, вона може бути від 20 до 100 тисяч осіб [1]. Серед похованих осіб, ідентифіковано представників понад 30 національностей, зокрема українців, білорусів, поляків, німців тощо.

Зусиллями наукових співробітників заповідника вдалося ідентифікувати і встановити імена 18,5 тисяч осіб, які були засуджені і страчені в Києві.

1994 р. було ініційовано процес створення меморіального комплексу в Биківнянському лісі. Уже в наступному 1995 р., на території майбутнього меморіалу встановлено перші 87 пам'ятних хрестів та скульптурних композицій, присвячених жертвам політичних репресій. У травні 2001 р. прийнято урядове рішення щодо створення заповідника [12], 17 травня 2006 року заповіднику було офіційно надано статус національного [8].

Площа заповідника складає 238.74 га. 21 вересня 2012 р. на території заповідника відбулося урочисте відкриття першої черги Міжнародного меморіалу жертвам тоталітаризму, до складу якої входять дві складові: український меморіальний комплекс та польське військове кладовище. Архітектурний проєкт першої черги Меморіалу реалізовано за авторством академіка Національної академії архітектури України Лариси Скорик у співпраці з провідними польськими архітекторами Робертом Гловацьким та Марекком Модерау.

До складу Меморіального комплексу входять п'ять об'єктів культурної спадщини національного значення (чотири пам'ятки історії та одна пам'ятка мистецтва). Виявлені два об'єкти, рекомендовані до переведення в категорію національного значення. За результатами наукового звіту Науково-дослідного інституту пам'яткоохоронної діяльності всі сім пам'яток заповідника перебувають у задовільному стані [4].

Загальна чисельність працівників, що забезпечують функціонування заповідника становить 36 осіб. Співробітники заповідника активно займаються культурно-освітньою та науково-дослідною роботою. У складі заповідника є наступні підрозділи: керівний склад, науково-дослідний відділ охорони пам'яток культурної спадщини, археології та архівів; відділ забезпечення міжнародних взаємозв'язків, загальний відділ, фінансово-економічний відділ, юридичний відділ, відділ капітального будівництва та розвитку, відділ матеріально-технічного та господарського забезпечення.

Діяльність заповідників в Україні регламентує доволі розвинена нормативно-законодавча база сфери охорони культурної спадщини: Закони України «Про охорону культурної спадщини», «Про музеї та музейну справу», урядові постанови, типові положення, методичні рекомендації тощо, яка є найпотужнішим чинником, що позитивно впливає функціонування установ.

Висновки. Дане дослідження засвідчило, що заповідникова справа в сучасній Україні стала важливим чинником збереження, переосмислення

та репрезентації національної культурної спадщини. Київщина, як осереддя української державності та духовності, посіла вагоме місце в структурі національної політики пам'яткоохоронної діяльності, що зумовлено концентрацією унікальних археологічних, архітектурних, етнографічних і меморіальних об'єктів.

Проаналізовано передумови створення заповідників, серед яких ключову роль відіграли: активізація національно-культурного руху наприкінці 1980- років, деконструкція ідеологічних наративів радянської доби, розвиток громадянського суспільства, зростання уваги до проблем історичної пам'яті. Заповідники в Переяславі, Вишгороді, Нових Петрівцях та Биківні демонструють різні моделі інтеграції матеріальної та нематеріальної спадщини в сучасний культурний простір. У кожному з них поєднано охоронну, дослідницьку, просвітницьку та меморіальну функції, що формують комплексний підхід до роботи з історико-культурною спадщиною.

Особливості функціонування установ виявили системні виклики: недостатнє фінансування, зношена інфраструктура, кадровий дефіцит (особливо з науковців відповідної кваліфікації), слабка взаємодія з громадами, фрагментарність державної політики у сфері охорони спадщини. Водночас помітні й позитивні тенденції: розширення музейних фондів, активізація науково-дослідної роботи, розвиток міжнародного співробітництва, впровадження сучасних форматів музейної комунікації.

Мережа історико-культурних заповідників Київщини постає не лише як інфраструктура збереження спадщини, а як динамічне соціокультурне середовище, у якому відбувається реконструкція історичної пам'яті, переосмислення національних наративів, формування нових ідентичностей. Заповідники виступають осередками гуманітарної модернізації, важливими культурно-освітніми платформами, здатними до адаптації в умовах суспільних трансформацій та воєнних загроз.

Отже, подальший розвиток заповідникової мережі Київщини потребує цілісної державної стратегії, підкріпленої належною інституційною підтримкою, модернізацією управлінських підходів, підвищенням кваліфікації кадрів, а також зміцненням партнерства з академічними колами, громадськими організаціями та міжнародними інституціями. Лише за умов інтеграції культурної спадщини у сучасні соціокультурні практики вона зможе повною мірою реалізувати свій потенціал як чинник національної єдності, духовного розвитку та міжпоколіннєвої комунікації.

Список літератури:

1. Биківнянська трагедія. Український інститут національної пам'яті. Київ. 2019. URL: <https://uinp.gov.ua/aktualni-temy/bykivnyanska-tragediya> (дата звернення: 23.06.2025).
2. Вечерський В. В. Заповідник історико-культурний // *Велика українська енциклопедія*. URL: <https://surl.cc/diljmj> (дата звернення: 21.06.25).
3. Історико-культурні заповідники України. Довідкове видання / Автори-упор.: Зливкова О. О., Градун Е. Ю., Звіряка А. І., Єрзіна І. В. К.: Фенікс, 2007. 176 с.
4. Науково-методична допомога у пам'яткоохоронній діяльності історико-культурних заповідників України. Загальний науковий звіт / Кер. Болгарова М. Б. К. 2015. 90 с. URL: <https://surl.lu/gphreu> (дата звернення: 20.06.2025).
5. Положення про Національний історико-етнографічний заповідник «Переяслав»: Наказ Міністерства культури та інформаційної політики України від 20.05.2020. № 1801 URL: https://drive.google.com/file/d/1SS_BNuuslnc3VMeX3MERjxndoXs_csID/view (дата звернення: 22.06.2025 р.).
6. Положенні про Національний історико-меморіальний заповідник «Биківнянські могили»: Наказ Міністерства культури та стратегічних комунікацій України від 20.11.2024. № 838. URL: https://mcsc.gov.ua/wp-content/uploads/2024/11/838_nakaz.pdf (дата звернення: 21.06.2025).
7. Про історико-культурний заповідник місті Вишгороді Київської області: Постанова Кабінету Міністрів України від 19 вересня 1914 р. № 641. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/642-94-%D0%BF#Text> (дата звернення: 19.06.2025 р.).
8. Про надання Державному історико-меморіальному заповіднику «Биківнянські могили» статусу національного: Указ Президента України від 17 травня 2006 р. № 400-2006. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/4002006-4226> (дата звернення: 17.06.2025).
9. Про надання Переяслав-Хмельницькому державному історико-етнографічному заповіднику статусу національного: Указ Президента України № 01.06.1999 № 598. URL: <https://surl.li/tgjmfv> (дата звернення: 23.06.2025).
10. Про оголошення комплексу пам'яток історії та культури м. Переяслава-Хмельницького Київської області державним історико-культурним заповідником Постанова Ради Міністрів УРСР від 13 березня 1979 р. № 123. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=123-79-%EF#Text> (дата звернення: 22.06.2025).
11. Про перейменування Переяслав-Хмельницького державного історико-культурного заповідника: Постанова Кабінету Міністрів України від 15 березня 1999 р. № 376. URL: <https://surl.lt/fmuizf> (дата звернення: 22.06.2025).
12. Про створення Державного історико-меморіального заповідника «Биківнянські могили». Постанова Кабінету Міністрів України від 22 травня 2001 р. № 546. URL: <https://surl.li/behmyf> (дата звернення: 24.06.2025).
13. Про створення історико-культурного заповідника у місті Вишгороді Київської області: Указ Президента України від 06 липня 1994 р. № N 379/94. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/379/94#Text> (дата звернення: 21.06.2025 р.).
14. Статут Вишгородського історико-культурного заповідника 2022 р., затверджений рішенням Київської обласної ради від 07 грудня 2022 р. № 422-14-VIII. URL: <https://surl.lu/wjvzwp> (дата звернення: 23.06.2025).
15. Статут комунального закладу Київської обласної ради «Національний музей-заповідник української військової звитяги»: Рішення Київської обласної ради від 29 травня 2025 року № 1358-32-VIII. URL: <https://kor.gov.ua/wp-content/uploads/2025/06/Dodatok-39.pdf> (дата звернення: 21.06.2025).

Tyshchuk S. V. THE FORMATION OF A NETWORK OF HISTORICAL AND CULTURAL RESERVES IN THE KYIV REGION AND THE PECULIARITIES OF THEIR FUNCTIONING IN INDEPENDENT UKRAINE

The article examines the process of formation of a network of historical and cultural reserves in the Kyiv region in modern independent Ukraine. The author reveals the historical and cultural prerequisites for the formation of the reserve business in the region, describes the main stages of the creation of reserves in the post-Soviet period. The legislative and regulatory framework governing the activities of these institutions is analysed. Particular attention is paid to the current state of the reserves of the Kyiv region, their functions, problems and prospects in the context of the state policy of cultural heritage protection. The study has shown that Kyiv region, as the centre of Ukrainian statehood and spirituality, has taken a significant place in the structure of the national policy of monument protection, due to the concentration of unique archaeological, architectural, ethnographic and memorial sites. The article analyses the prerequisites for the creation of the

reserves, among which the key role was played by the intensification of the national cultural movement in the late 1980s, the deconstruction of ideological narratives of the Soviet era, the development of civil society, and the growing attention to the problems of historical memory. The reserves in Pereiaslav, Vyshhorod, Novi Petrivtsi, and Bykivnia demonstrate different models of integrating tangible and intangible heritage into the contemporary cultural space. Each of them combines protection, research, educational and memorial functions, forming a comprehensive approach to working with historical and cultural heritage.

The peculiarities of the functioning of institutions have revealed systemic challenges: insufficient funding, worn-out infrastructure, staff shortages (especially of scientists with relevant qualifications), weak interaction with communities, and fragmentation of state policy in the field of heritage protection. At the same time, there are positive trends: the expansion of museum collections, intensification of research, development of international cooperation, and the introduction of modern museum communication formats.

Key words: *historical and cultural reserve, Kyiv region, cultural heritage, monument protection, independent Ukraine.*